УДК 821.161.1-31.09Степнова
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/41-1-17

Наталія ВОЛІК,
orcid.org/0000-0002-7175-944X
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри слов'янської філології та перекладу
Маріупольського державного університету
(Маріуполь, Донецька область, Україна) 1978natty@gmail.com

Олена ПЕДЧЕНКО,
orcid.org/0000-0001-7456-7040
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри слов'янської філології та перекладу
Маріупольського державного університету
(Маріуполь, Донецька область, Україна) lyolya0211@gmail.com

ОБРАЗ НІМЦЯ В АСПЕКТІ ІМАГОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ В РОМАНІ М. СТЄПНОВОЇ «САД»

Тема статті водночас пов'язана з двома актуальними для сучасної філології проблемами та розкривається на їхньому перетині: особливості відтворення в художньому тексті так званого образу «чужинця» і дискурсивні механізми, що забезпечують сприйняття цього образу реципієнтом. Новітні тенденції аналізу імагологічних стереотипів у літературних творах переважно акцентують увагу не на відповідності авторських та читацьких поглядів, а на дискурсивному підґрунті, заздалегідь створеному автором та спрямованому на відповідну читацьку рецепцію. Для дослідження було обрано історичний роман Марини Стєпнової «Сад», надрукований у 2020 році.

Концентрація уваги навколо героя саме німецького походження, імагологічний образ якого склався декілька століть назад, частково пояснюється тим, що в російській історії німецька нація відігравала досить велику роль під час державотворення. Герой-лікар Мейзєль має безпосереднє відношення до історичних подій 1831 року. Жанр історичного роману в розрізі імагології активізує читацьке сприйняття та надає відповідні консультації, що допомагають зрозуміти характери персонажів. Серед комунікативних стратегій, що використовує М. Стєпнова, необхідно зазначити безліч натуралістичних епізодів, об'єктивний наратив (від третьої особи), ретроспективу, інтертекстуальні посилання, підкреслено емоційне ставлення письменниці до героя та інтерсуб'єктивність сприйняття.Через поліфонічну рецепцію Мейзєля спостерігається руйнування імагологічного стереотипу та переосмислення його поведінки, вчинків, світосприйняття. Німець-чужинець викликає справжні повагу, співчуття та захоплення незважаючи на своє соціальне відсторонення, напади жорстокості, занадто захопливі почуття, злочинне боягузтво. Мейзєль є взірцевим прикладом справжнього лікаря та вправного батька, який заперечує будь-які вади власної вихованки.

Ключові слова: *художня імагологія, дискурс, інтерсуб'єктивність, об'єктивний наратив, комунікативні стратегії*

Nataliia VOLIK,
orcid.org/0000-0002-7175-944X
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Slavonic Philology and Translation
Mariupol State University
(Mariupol, Donetsk region, Ukraine) 1978natty@gmail.com

Olena PEDCHENKO,
orcid.org/0000-0001-7456-7040
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Slavonic Philology and Translation
Mariupol State University
(Mariupol, Donetsk region, Ukraine) lyolya0211@gmail.com

THE GERMAN'S IMAGE IN THE ASPECT OF IMAGOLOGICAL DISCOURSE IN THE NOVEL "GARDEN" BY M. STEPNOVA

The topic of the article is simultaneously includes two relevant problems of modern philology and is revealed at their intersection. The first topic consist features of reproducing the so-called image of a "stranger" in literary texts. The

second topic includes discursive mechanisms that ensure the perception of this image by the recipient. The latest literary researches in the analysis of imagological stereotypes focus our attention not on the correspondence of author's and reader's views. It is study of discursive background that aimed at the appropriate reader's reception. Marina Stepnova's historical novel : "The Garden", published in 2020, was chosen for the study.

In Russian history the German nation played a fairly large role during the creation of the state. That fact is explained by the concentration of attention around the hero of German origin. This imagological image was formed several centuries ago. In the novel doctor Maisel also takes part in the Russian history during the cholera epidemic of 1831. The genre of a historical novel in the context of imagology activates the reader's perception and provides appropriate advice that helps to understand the hero's characters. M. Stepnova use a number of communication strategies. Among these is necessary to note a lot of naturalistic episodes, an objective narrative (from the third person), a retrospective, intertextual references, the emotional attitude of the writer to the hero and intersubjectivity of perception are emphasized.

"The Garden" demonstrates the polyphonic reception of Meisel. There is a destruction of the imagological German stereotype in the novel. We have rethinking of his behavior, actions, and worldview. The German Stranger evokes true respect, sympathy and admiration despite his social detachment, attacks of cruelty, too exciting feelings, criminal cowardice. Maisel is an exemplary example of a true doctor and a skilled Father who denies any shortcomings of his own pupil.

Key words: *artistic imagology, discourse, intersubjectivity, objective narrative, communication strategies.*

Постановка проблеми. Споконвічна проблема національної самоідентифікації майже завжди пов'язана з опозицією «свій – чужий» і вирішити це питання з точки зору науки дозволяє саме компаративістика. Зіставляючи та розрізняючи культурні, психологічні, мовні, етнічні особливості з близькоспорідненими характеристиками, ми підкреслюємо приналежність об'єкта дослідження до певного типу мислення або до тієї чи іншої поведінкової моделі, що найяскравіше втілюється саме у сфері мистецтва (живопис, література). Імагологія, що досліджує сприйняття «образів «чужого», способів і особливостей їхньої репрезентації та аналізу», виявляється не аналогом порівняльного літературознавства, а одним з його розділів (Томберг, 2015: 255).

Аналіз досліджень. Як складовий напрям компаративістики імагологія концентрує свою увагу не на співвіднесеності образу з дійсністю, а на способах створення його стереотипного іміджу, оскільки, на думку С. Філюшкіної «стереотип, у тому числі національний, тісно пов'язаний з мовним фактором і, подібно до національної ідентичності, має дискурсивну природу» (Филюшкина, 2015: 255). Про не завжди релевантну співвідносність створюваного іміджу зазначає В. Трикoв: «Акцент переноситься на виявлення джерел образу Іншого, дискурси, що його конструюють, засоби і механізми його трансляції в суспільну свідомість, тобто на перетворення художнього образу (у тих випадках, коли об'єктом дослідження стає художній твір) в імідж-стереотип Іншого» (Трыков, 2015: 122–124).

Широкий спектр імагологічних досліджень у філології надає вченим підстави щодо її методологічної типізації. О. Томберг, наприклад, у межах філологічної імагології вирізняє низку дисциплінарних напрямів «художню та фольклорну імагологію, літературознавчу і лінгвістичну», що безперечно дозволяє конкретизувати дослідницький інструментарій і обмежитися дискурсивним аналізом образів за допомогою комунікативних стратегій (Томберг, 2015: 10).

Про підвищений інтерес вчених-філологів до так званих німецько маркованих образів у російській культурі свідчить низка досліджень (С. Жданов, О. Зеленін, Г. Гачев, Н. Константинова, А. Забровський, С. Філюшкіна), посилаючись на які, можна стверджувати про існування у слов'янській свідомості національного німецького стереотипу.

Мета статті. Основною метою нашого дослідження є дискурсивний аналіз наративної авторської манери щодо зображення образів героїв німецького походження, на підставі якого можна зробити висновки про традиційний або винятковий характер стереотипного німецького іміджу в романі.

Виклад основного матеріалу. Однією з головних причин актуальності образу німця в російській літературі є соціально-історична ситуація, що склалася на межі XVII – XVIII століть. Активне економічне, політичне і культурне спілкування Росії з Німеччиною та іншими європейськими державами призвело до зближення слов'янської та «іншої» дійсностей. Історія XVIII, а потім і XIX століть демонструє численні приклади німецького впливу і навіть переважання в державному управлінні. Крім того, невідступне наслідування династіями Романових шлюбних відносин із представниками німецьких аристократичних родин сприяло культурному взаємопроникненню та формуванню певних уявлень щодо німецьких імідж-стереотипів. Відповідну тенденцію у середовищі російського дворянства констатує авторка роману «Сад» М. Степнова, характеризуючи роди-

чів княгині Борятинської, уродженої німкені: «… семья была громадно большая, громадно богатая, пронизавшая полнокровной кровеносной сетью родни всё тогдашнее российское мироустройство» (Степнова, 2020).

«Сад» М. Стєпнової позиціонується як жанр історичного роману, оскільки досить детально відтворює дійсність другої половини XIX століття, і відноситься до його авантюрно-психологічного різновиду (Тамарченко, 2008: 88). На користь того, що перед нами жанр історичного роману свідчать наступні аргументи. По-перше, епоха, обрана автором, є підкреслено кризовою в історії Росії: соціально-економічні реформи, політичні зіткнення, перехід від патріархального до капіталістичного ладу і т. д. По-друге, історизм, що демонструється на прикладі світоглядних та життєвих метаморфоз німецького роду Мейзєлів, лаконічно представлений у романі, починаючи з епохи правління Івана Грозного та майже до кінця XIX століття з усіма його катаклізмами. По-третє, образ лікаря-німця, який виходить на перший план частково авантюрного оповідання, виявляється залученим до подій історичного масштабу (холерна епідемія 1831 р.), а його життєвий шлях перетинається з історичними особами.

Особливий інтерес викликає комунікативна стратегія М. Стєпнової: ціла низка натуралістичних сцен, пов'язаних переважно з фізіологічним життям героїв, націлена на створення у читачів яскравих, нестандартних, іноді шокуючих своєю деталізацією, вражень, що не складаються у цілісну картину ані сюжетно, ані композиційно. Використовуючи об'єктивну манеру оповідання (від третьої особи), письменниця занурює читацьку аудиторію в незалежні оціночні характеристики: репліки персонажів розчиняються в авторському тексті, підкоряючись його волі, а читач, який отримав неабияку кількість коментарів про героїв, часто відчуває труднощі під час аналізу. Однією з головних властивостей такого наративу є одночасні об'єктивність розповіді та інтерсуб'єктивність сприйняття, коли читач-реципієнт сприймає персонажа відсторонено через його спогади, репліки та буквально вживається в його образ.

«Інший» німецький образ представлений у романі переважно за допомогою авторського тексту, реплік персонажів, наявності історичного та соціокультурного контексту, а також різних інтертекстуальних кодів. Так, на початку роману, під час знайомства з Надією Олександрівною Борятинською, ми стикаємося відразу з двома стереотипними німецькими якостями (скнарістю та емоційною стриманістю), які зовсім не притаманні героїні за її походженням: «Хозяйка она была прекрасная, дом, несмотря на сухую свою высокую иноземную родовитость (Надежда Александровна была урожденная фон Стенбок), *вела на широкую русскую ногу* и – главное – на двадцать пятом году супружества всё еще *смеялась над шутками мужа*». Проте в її манерах проглядається німецька вимогливість: «Совсем нет? – уточнила Надежда Александровна, и в голосе ее, на самом дне, зазвенела, отливая в синеву, *тонкая немецкая сталь*» (Степнова, 2020).

Княгиня Борятинська, не байдужа до читання та утримання бібліотеки, наймає невідомого «*скучного* немецкого юношу с созвездием крошечных ярких прыщей на лбу», який «два раза в месяц появлялся в доме, тихо поскрипывая подошвами и далеко, на отлете, держа красноватые, *лютеранские, до глупости честные руки*» (Степнова, 2020). Саме цей по-німецьки релігійний і порядний бібліотекар утілює в собі образ справжнього німецького романтика, який був закоханий у княгиню та згодом помер від сухот. Його внутрішній світ було зашифровано в романі за допомогою трьох слів: «Росія, Лета, Лорелея». Вони містять у собі своєрідні культурні коди, що розкривають історію його короткого, сповненого муками, життя в Росії, забуття в потойбічному світі завдяки водам Лети і щастя позбавлення від страждань в обіймах німецької феї Лорелеї.

Центральним імагологічним образом, який відрізняється амбівалентністю сприйняття, в романі є Григорій Іванович Мейзєль. У властивій письменниці дискурсивній манері М. Стєпнова знайомить читача з лікарем, при цьому, не втрачаючи можливості розставити необхідні акценти. У тому, що перед нами образ «іншого», сумнівів не виникає, оскільки авторка за допомогою низки реакцій різних героїв створює готову модель читацького сприйняття. Наприклад, уперше зустрівшись з Мейзєлем князь Борятинський спочатку дивується «невідомому» для нього спокою лікаря, а потім помічає щось дивне навіть у його манері говорити: «…Борятинский впервые услышал в голосе доктора, не в голосе даже – в интонации – что-то раздражающе нерусское. Словно Мейзель ставил привычные слова в чуть-чуть непривычном порядке, и выходило слишком спокойно, слишком непогрешимо. Слишком уверенно. Русские так не говорят. Они или молчат, или орут» (Степнова, 2020). Радович, якому пощастило оселитися в Анні, взагалі уявляє Мейзєля демонічною особистістю: «Еще был какой-то немец, которого, судя по всему, не любили еще сильнее, чем его, и

Радович все пытался высчитать, кто же это, пока не выяснил почти случайно, что Григорий Иванович, о котором Борятинская то и дело говорила с таким лицом, будто прикладывалась к святым мощам (и которого Радович принимал за ее покойного супруга), и есть тот самый мистический злодей, подлинный властитель здешних мест» (Степнова, 2020).

Дуже яскравою національною ремаркою виявляється сприйняття Мейзєля простими людьми: якщо для Борятинського він занадто впевнений у собі, надмірно спокійний і знає собі ціну, то для баб, які працювали в маєтку, він – абсолютний чужинець: «Мейзель был им никто, немчура, даром что ученый. *Отставной козы барабанщик*. Не сама коза даже» (Степнова, 2020). Використання авторкою фразеологізму – це приклад відтворення соціокультурного контексту. Не менш яскравим доказом національної самоідентифікації є епізод із селянкою, яку Мейзєль мало не задушив. Випадок, що вражає своєю жорстокістю, був викликаний безмежною любов'ю до Тусі та став причиною закінчення кар'єри повітового лікаря, який так і не дочекався покарання за свій злочин: «Это не принесло Мейзелю ни радости, ни облегчения – только окончательное и угрюмое понимание того, что он – не русский и никогда русским не будет. Немец не поступил бы так. Он сам бы – не поступил. Он преступил закон – и божеский, и человеческий» (Степнова, 2020). Виникає резонний сумнів щодо національної самоідентифікації лікаря насправді. Починаючи з перших сторінок роману він не вписується у звичне місцеве оточення, вирізняючись своїм обходженням і поглядами на життя. В Анні герой-німець близько сходиться тільки з Надією Олександрівною та Тусею, генетично теж німкенями на відміну від Володимира Анатолійовича, якого було фактично витиснуто лікарем з маєтку і власної родини.

Ретроспективна стратегія М. Стєпнової у межах жанрової специфіки історичного роману розкриває психологічні особливості характеру Мейзєля та підкреслює його унікальність. З одного боку, він вирізняється спокоєм і професійною впевненістю: мейзєлевська лікарська практика майже завжди приносить позитивний результат (вагітність Надії Олександрівни, здоров'я Тусі, народження Нюточки). При цьому на перший план виступають його німецька передбачливість і розрахунок: спираючись на досвід пологів Арбузихи, він змоделював крісло, яке могло б допомогти княгині Борятинській; оселившись у маєтку, він активно допомагає займатися благоустроєм садиби Борятинських: «Мейзель был рядом, помогал, советовал, глазами показывал – когда кивнуть, когда отказаться. Иной раз просто распоряжался сам – и всегда толково, не просто с умом, а с выгодой для усадьбы» (Степнова, 2020).

З іншого боку, в тексті роману неодноразово наводяться приклади емоційної неспроможності героя, агресії, що межує з почуттями страху та задоволення: «…Мейзель все давил и давил, трясясь от ненависти и счастья. Давно забытое возбуждение, дикое, грубое, залило ему поясницу, пах, низ живота, забилось, запульсировало в такт с чужим горлом, так что Мейзель сам едва не вскрикнул – и вдруг понял, что сейчас обмочится». «Мейзель вскинул голову и прислушался, чувствуя, как непроизвольно сжимается musculus cremaster, вздергивая сразу ощетинившуюся мошонку. Унизительно одинаковый мужской ответ и на страх, и на страсть» (Степнова, 2020).

Використання фізіологічних деталей і медичної термінології як способів характеристики образу поєднується в романі з історичними ілюстраціями та епізодами з життя роду Мейзєлів, що відкривають читачеві завісу минулого, частково пояснюють причини його теперішньої поведінки. Наприклад, історія одного з пращурів Мейзєля, який страх як заїкався, проте з легкістю лаявся російським матом, і якого в дитинстві було вивезено з Росії для порятунку життя, демонструє регламентовану асиміляцію німців з російською дійсністю: «Но Мейзели были упрямы, потому и две с лишним сотни лет спустя оставались немцами, не смешиваясь с русским миром, как не смешиваются уксус и масло» (Степнова, 2020).

У середині XIX століття потомственний лікар Мейзєль також залишає слід у російській історії та проходить низку фізичних і моральних випробувань під час холерної епідемії 1831 року. М. Стєпнова зображає молодого героя у складній ситуації вибору, коли побоюючись холерного бунту, він буквально просить лікаря Мудрова взяти його з собою на виклик, а Дмитро Бланк, який залишається у лікарні, стає жертвою розлюченого натовпу: «Мейзель подскочил к Мудрову, вцепился в раззявивший пасть саквояж, потянул на себя – и понял, что не выдержит больше, завизжит в голос, упадет, забьется – среди мертвой жары, среди чужой крови и чужой рвоты. Нет! Нет! Нет! Не хочу умирать! Не хочу не хочу не хочу не хочу не хочу не хочу!» (Степнова, 2020). Двотижневий запій зробить Мейзєля зрадником удруге, тому що за цей час від холери помирає лікар Мудров. Це страшне боягузтво коштувало йому довічних мук совісті та врешті-решт зробило з нього справжнього лікаря, зі своїм кодек-

сом і правилами. Слід зазначити, що реалістично відтворені картини холерних епідемії та бунту, сповнені натуралістичними, огидними, несамовитими сценами, викликають у читачів жах, співчуття і страх. М. Стєпнова своїм надривним дискурсом приголомшує реципієнтів, викликає співчуття, та в такій комунікативній атмосфері формується «інший» образ обрусілого Мейзєля з його незаперечним авторитетом у різних життєвих сферах і унікальним німецьким характером.

Поряд з об'єктивними ситуаціями, в яких розкривається характер героя, у тексті роману ще існує інтертекстуальний простір, сповнений соціокультурними кодами. Близькість до образів та ідей чеховської комедії особливо яскраво помітна в символічній інтерпретації образу саду, як епохи, що минає. У романі М. Стєпнової сад теж втрачає свою колишню цінність і стає марним для Тусі, яка потребує нових територій для кінських пасовищ. Княгиня Борятинська помирає під звуки сокири, а Мейзєль взагалі ніколи не любив сад, оскільки ставився до нього з усією своєю німецькою прагматичністю: «Сад Мейзель признавал, но не любил – единственный, пожалуй, во всей усадьбе. Сад был нужен Тусе – для развития, для игр. Сад давал тень и прохладу, яблоки для любимого Тусиного пирога и сливу для ее же примерного пищеварения. Сад катал их зимой на специально залитой горке, весной встряхивал в кулаке шумных, веселых скворцов» (Степнова, 2020).

Німецькі акуратність і охайність не тільки врятували молодого Мейзєля від самогубства, але й залишили його в історії медицини як першого користувача антисептиком. Він був передбачливим ще за часів студентства, коли відвідував Кароліну в публічному будинку: «И все время боялся, что она заразится. Не за себя боялся – за нее. И потому всегда, прежде чем сделать то, зачем пришел, осматривал ее – быстро, внимательно, нежно, стараясь не сделать больно. Дышал на холодные руки, чтобы ей не было неприятно» (Степнова, 2020). Мешкаючи у сільській провінції Росії, Григорій Іванович прекрасно усвідомлював її соціальні пороки, у тому числі рівень дитячої смертності серед селян через голод, бруд і хвороби. При цьому в нього склалася власна теорія, щось на зразок кодексу: «У взрослых был выбор, и не важно, как они им воспользовались. Выбор – был. Бог дал, Бог взял – это было про них. Про взрослых. Детям Бог не дал ничего, значит, не смел и отбирать. Поэтому каждую смерть ребенка Мейзель считал личным вызовом, прицельным, мстительным плевком в собственное лицо» (Степнова, 2020). Саме тому він так болісно сприймає неправильний догляд за новонародженою Тусею, що мало не коштував їй життя, і з німецьким педантизмом докладає зусиль, щоб налагодити княжні харчування та здоровий спосіб життя, чому майже не приділяють уваги російські провінціали.

Значну роль у сприйнятті психології образу «іншого» в романі відіграють прихильність і любов Мейзєля до Тусі, якій належать всі його думки, надії, почуття. Автор не просто позиціонує героя-німця як володаря дум Борятинських, все його існування сповнене ними: він стає Тусиним вихователем, учителем, близьким другом і, дивлячись на його поведінку, ми вже без сумніву впевнені, що перед нами відданий і пристрасно люблячий батько. У «Саді» представлена цікава модель сімейного жіночого виховання XIX століття, в межах якої дитина дорослішає в атмосфері повної свободи, вільнодумства та у пошуках свого призначення, при цьому відчуває можливість покарання за провину. Реалізацію цього педагогічного проєкту М. Стєпнова надає саме імагологічному Мейзєлю, який у не характерному для російського дворянського середовища раціонально-філософському стилі демонструє свою квінтесенцію духовності: «Я же воспитывал ее в полной свободе, умственной и физической, вне сословных условностей, в совершенной и все приемлющей любви. Не позволял уродовать ее разум и душу правилами, которые сам считал нелепыми. <…> Учил естественным наукам и естественным чувствам. Никогда не лгать. Ничего не скрывать. Смотреть людям прямо в глаза и самой отвечать и за мысли свои, и за поступки. А мысли и поступки должны быть чистыми – как шея и ноги. Ежевечернее купание в ледяной воде. Ежеутренние упражнения в саду. Арифметика. Астрономия. Астролябия…» (Степнова, 2020).

З усією німецькою скрупульозністю і наполегливістю він йде до того, щоб княжна нарешті в п'ять років почала розмовляти: «Бесслухий, он вместо колыбельных приладился читать Тусе статьи из старых книжек Военно-медицинского журнала за 1857 год» (Степнова, 2020). Так, молодша Борятинська стає володаркою незвичайного російсько-німецького лексикону: «смеси медицинской латыни и московско-посадского суржика», обтяженого матюками справжніх конюхів.

Туся, яка була абсолютно не придатна для дворянського світського життя, так і не навчиться вписуватися в петербурзьке суспільство, проте знайде своє призначення в іншому і при цьому буде володаркою рідкісного вміння стримувати себе, вихованого болісними тренуваннями.

Мейзєль зумів наполягти на своєму і позбавив дев'ятирічну княжну звички брудно лаятися, не обираючи слів. Твердість німця та невідступне слідування меті зробили свою справу, а дотримання умов договору про повагу навчили Тусю силою фізичного болю тримати себе в руках: «Боль – твой лучший друг, Туся. Твой советчик. Боль кричит тебе, что надо остановиться. Что ты не права. Отрезвляет. Делай так всякий раз – и сама не заметишь, как перестанешь говорить мерзости» (Степнова, 2020). Система виховання Мейзєля привчила Тусю методично йти до своєї мети: любов до коней з дитячих років переростає у професійні приватні заняття ветеринарією і закінчується відкриттям заводу для їхнього розведення; пристрасть до Радовича підштовхує переступити через Нюточку з її почуттями; в кінці роману заради кінного господарства вона повністю вирубує родовий сад.

Мейзєль вирізняється яскравими протиріччями, закладеними у глибині його душі, особливо це помітно по відношенню до княжни: він є осередком незвичайної ніжності, любові, турботи і разом з тим ненависті, заздрості та жорстокості. Авторка наводить незаперечливі факти того, що означає Грива для маленької Тусі, характеризуючи його почуттями, які він у неї викликає: «Она любила его больше матери, и уж точно не меньше лошадей. Грива тоже был – она сама, только большой, взрослый. Он был ее руками, если она не могла дотянуться до желаемого. Ее ногами, если она уставала. Грива выпутывал ее из ночного кошмара, потного, горячего, цепкого, высвобождал сперва ручки, потом ножки. Целовал горькими табачными губами в темечко и висок. На Гривиных оранжевых йодистых пальцах она училась считать. Под его рассказы засыпала вечером» (Степнова, 2020).

Так само як він любить Тусю, він ненавидить усіх, хто міг засумніватися в її досконалості або затьмарити її чимось. Випадок невиправданої агресії по відношенню до селянки, яка назвала дівчинку німою, підкреслює внутрішній страх і слабкість Мейзєля: «он уже ненавидел крестьянских детей – всех, скопом, лепечущих, балабонящих, припевающих, свиристящих – потому что они говорили, а Туся нет» (Степнова, 2020). Заздрість і нездатність змиритися з перевагами звичайної міщанки Нюточки над родовитою Тусею змусили німця спробувати позбутися сироти, яку він сам же прийняв на світ. «Он ее возненавидел. Сразу, как только она вошла. Нет, как только вошла Туся и они встали рядом – всё понял сразу, и задохнулся даже, от ненависти, от стыда» (Степнова, 2020). Ті ж ревнощі охоплюють Мейзєля, коли його улюблениця тайкома виходить заміж за Радовича, нікчемного боягуза й утриманця.

Педантизм Мейзєля помітний наприкінці його життя при складанні заповіту, коли ощадливий і економний старий вирішує залишити Наталії Володимирівні Радович усі накопичені грошові кошти. Навіть дату та час свого самогубства він обирає особливі: «Казнь была назначена на пятницу, 4 мая 1894 года. На четыре часа дня. Красивые цифры. Ровные» (Степнова, 2020).

Висновки. Таким чином, авторка роману, використовуючи різні дискурсивні прийоми в межах жанру історичного авантюрно-психологічного роману (ретроспективу, історичні ілюстрації, інтертекстуальні посилання, засоби емоційного впливу та ін.), досягає ефекту поліфонічного сприйняття образу «іншого» героя. Відбувається деформація імагологічного стереотипу: російський читач, розуміючи всю відстороненість і своєрідність Мейзєля, не може не віддати належне його працьовитості, охайності, моральності, відданості та починає сприймати його як справжнього героя. Мейзєль – німець, який мешкає в Росії, але не вміє відчувати по-російськи; сприймає її дійсність та обурливо опирається їй у професійному відношенні; самотній на Батьківщині, що колись прихистила його пращурів; складна суперечлива натура, яка прожила цікаве та довге життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАННИХ ДЖЕРЕЛ

1. Поэтика: словарь актуальных терминов и понятий / под ред. Н. Тамарченко. М.: Intrada, 2008. 358 с.
2. Степнова М. Сад. М.: Издательство АСТ, 2020, 330 с. URL: http://loveread.me/read_book.php?id=90087&p=1 (дата звернення: 20.05.2021)
3. Томберг О.В. Изучение литературы в контексте филологической имагологии. Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского, 2015. № 2 (2). С. 255–259.
4. Трыков В.П. Имагология и имагопоэтика. Знание. Понимание. Умение. 2015. № 3. С. 120–129.
5. Филюшкина С.Н. Национальный стереотип в массовом сознании и литературе (опыт исследовательского подхода). Логос, 2005. № 4 (49). С.141–155.

REFERENCES

1. Poetika: slovar' aktual'nykh terminov i ponyatii. [Poetics: a dictionary of current terms and concepts]. M.: Intrada, 2008. 358 p. [in Russian].

2. Stepnova M. Sad. [The Garden]. M.: AST, 2020, 330 p. URL: http://loveread.me/read_book.php?id=90087&p=1 (data zvernennya: 20.05.2021) [in Russian].

3. Tomberg O.V. Izuchenie literatury v kontekste filologicheskoi imagologii. [The study of literature in the context of philological imagology]. Vestnik Nizhegorodskogo universiteta im. N.I. Lobachevskogo, 2015. № 2 (2). pp. 255–259. [in Russian].

4. Trykov, V.P. Imagologiya i imagopoetika. Znanie. Ponimanie. Umenie. [Imagology and imago poetics. Knowledge. Understanding. Skill]. 2015. № 3. pp. 120–129. [in Russian].

5. Filyushkina S.N. Natsional'nyi stereotip v massovom soznanii i literature (opyt issledovatel'skogo podkhoda). [National stereotype in mass consciousness and literature (experience of the research approach)]. Logos, 2005. № 4 (49). pp.141–155. [in Russian].